Дотримання прав людини на Сході України під час пандемії коронавірусу

Сім'я проходить через КПВВ «Станиця Луганська» 9 листопада 2020 р.

Результати моніторингу КПВВ

9-13 листопада

Ця ініціатива стала можливою завдяки щедрій підтримці американського народу через Агентство США з міжнародного розвитку (USAID). Вміст цього звіту є виключною відповідальністю PROGRESS і не обов'язково відображає погляди USAID або уряду Сполучених Штатів.

Вступ

З початку війни з підтримуваними Російською Федерацією сепаратистами в лютому 2014 року, 1,2 мільйона мешканців Донецької та Луганської областей, а також Криму були вимушені залишити свої будинки й переміститися в мирні регіони України або за її межі.

Мирні мешканці та транспортні засоби могли перетинати лінію розмежування між підконтрольними та непідконтрольними уряду районами через п'ять контрольних пунктів в'їзду-виїзду (КПВВ). Після переговорів в кінці 2019 – на початку 2020 року між урядом України, Росією та підтримуваними Росією сепаратистами, сторони домовились про відкриття нових КПВВ, у містах Щастя і Золоте у Луганській області до 10 листопада 2020 року.[1]

Безперешкодне пересування мирних жителів на лінії зіткнення гарантує кращу гуманітарну ситуацію, забезпечує контакт між людьми та спрощує доступ до державних послуг та пільг для громадян, які проживають в окремих регіонах Донецької та Луганської областей (далі – ОРДЛО). Зокрема, це важливо для літніх мешканців ОРДЛО. Вони складають приблизно дві третини з 1,16 мільйона людей, які щомісяця перетинали лінію розмежування у 2019 році.[2] За статистикою, люди їздять з ОРДЛО у підконтрольні уряду райони, щоб отримати пенсію (63%), зняти готівку (37%), відвідати родичів (22%), отримати офіційні документи (16%) або купити ліки, харчові продукти та інші товари, які важко знайти у непідконтрольних уряду районах (12%).[3] Моніторинг українських громадських організацій та гуманітарних груп свідчить, що люди, які перетинають лінію розмежування, регулярно стикаються з довгим очікуванням, неадекватними умовами та іншими труднощами, що найбільш гостро впливають на літніх людей та інші вразливі групи.

[1] "Сообщение для печати Специального представителя Грау после очередной встречи Трехсторонней контактной группы 22 июля 2020 г.", Организация по безопасности и сотрудничеству в Европе, 23 червня, 2020, https://www.osce.org/chairmanship/457885

[2] "Свобода пересування через лінію розмежування на сході України," ООН, січень 2020 р, https://www.unhcr.org/ua/wp-content/uploads/sites/38/2020/03/Briefing-Note-on-Freedom-of-Movemnet-_2020-UA.pdf

[3] "Перетин лінії розмежування: лютий 2020 року," УВКБ ООН, лютий 2020 р, https://www.unhcr.org/ua/wp-content/uploads/sites/38/2020/03/02-2020-R2P-EECP-Report_UKR.pdf. Дані стосовно мети перетину КПВВ у період січень-лютий 2020 р. отримані з доповіді «Моніторинг контрольних пунктів в'їзду-виїзду на сході України 2020» УВКБ ООН, оновлено 2 грудня 2020, https://www.unhcr.org/ua/en/eecp-monitoring-2020

Примітивний (ліворуч) та сучасний (праворуч) туалети на КПВВ «Майорське» та «Щастя»

Вплив карантину на роботу КПВВ

З 12 березня 2020 року уряд України запровадив карантинні обмеження у відповідь на пандемію коронавірусу[4]. З 22 березня «з метою ефективної протидії та недопущення занесення на підконтрольну Уряду України територію коронавірусної інфекції» штаб Операції Об'єднаних Сил (далі – ООС) припинив пропуск через лінію розмежування осіб та транспортних засобів. Відтоді перейти КПВВ стало значно складніше – для цього потрібний індивідуальний наказ командування ООС[5]. Отримати дозвіл на перетин в обох напрямках офіційно можливо лише за наявності «підстав гуманітарного характеру», які потрібно підтвердити відповідними документами. У певні періоди дії обмежувальних заходів, дозвіл на перетин також могли отримати люди, місце проживання яких зареєстроване на підконтрольних або непідконтрольних уряду районах, і які рухались до місця їхньої офіційної реєстрації.

Існує два способи отримати дозвіл командування ООС на перетин КПВВ: надіслати на електронну скриньку командування ООС інформацію про день бажаного перетину і додати підтверджувальні документи, або отримати такий дозвіл у день прибуття на КПВВ. Хоча моніторинг показує, що другий варіант є більш поширеним, він також є більш проблемним: у цьому випадку час очікування дозволу може складати до шести годин без гарантій його отримання. У разі перетину КПВВ у бік ОРДЛО, крім дозволу від командування ООС, необхідно також отримати дозвіл від окупаційної де-факто влади. Інакше, люди вимушені повертатись в підконтрольні уряду райони або залишатися у "сірій зоні" – небезпечній, замінованій території між передовими позиціями українських сил і позиціями підтримуваних Росією сепаратистів.

---

[4] "Про запобігання поширенню на території України коронавірусу COVID-19", Кабінет Міністрів України, 11 березня, 2020, https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-zapobigannya-poshim110320rennyu-na-teritoriyi-ukrayini-koronavirusu-covid-19

[5] "У районі проведення операції Об'єднаних сил пропуск через лінію розмежування тимчасово припинений", Адміністрація Державної прикордонної служби України, 22 березня, 2020, https://www.kmu.gov.ua/news/v-rajoni-provedennya-operaciyi-obyednanih-sil-propusk-cherez-liniyu-rozmezhuvannya-timchasovo-pripinenij

З 4 квітня 2020 року люди, які перетинають КПВВ, в'їжджають у підконтрольні уряду райони з окупованого Росією Криму або в'їжджають в Україну через міжнародний кордон, повинні самоізолюватись або пройти обсервацію в призначеній урядом установі протягом 14 днів. Щоб контролювати дотримання самоізоляції, український уряд розробив застосунок для смартфонів під назвою «Дій вдома», який потрібно встановити та активувати на своєму пристрої Android або iOS. Після встановлення програми, люди, які перетинають лінію розмежування, повинні ввести свої особисті дані та код авторизації, що надсилається на вказаний при реєстрації телефон через СМС. Це означає, що користувачі повинні мати доступ до мобільних пристроїв, технічні характеристики яких дозволяють встановити застосунок, а також знаходитись у зоні покриття мобільного оператора, хоча не всі мобільні оператори працюють на КПВВ. Через те, що на лінії розмежування немає адекватної комунікаційної інфраструктури, і не всі мають сучасні смартфони, із використанням застосунку є проблеми.

З 10 листопада командування ООС скасувало вимогу щодо отримання дозволу та дало право всім людям і транспортним засобам перетинати КПВВ незалежно від місця офіційної реєстрації або наявності гуманітарно-соціальних підстав. Однак обов'язкова самоізоляція (моніторинг через додаток «Дій Вдома») або обсервація в установі, призначеній урядом, залишається в силі.

Результати моніторингу 9–13 листопада

З 9 по 13 листопада українські правозахисні організації ГО Truth Hounds та БФ "Восток СОС", які мають багаторічний досвід моніторингу прав людини у зоні бойових дій, відвідали всі 7 КПВВ у підконтрольних уряду районах. Метою моніторингу було спостереження за тим, як людей пропускають через лінію розмежування в умовах карантинних обмежень. Організації також перевіряли, наскільки КПВВ готові працювати у звичайному режимі після скасування карантинних обмежень. Моніторингова група поспілкувалась із представниками правоохоронних та інших державних органів, які несуть службу на КПВВ, зокрема із службовцями Державної прикордонної служби України (ДПСУ), а також із людьми, які перетинають лінію розмежування. Хоча основною метою моніторингу було документування умов на підконтрольних уряду районах, організації також зібрали певну інформацію про ОРДЛО, зокрема про роботу КПВВ, які управляються підтримуваними Росією сепаратистами. Поки тривав моніторинг, командування ООС полегшило умови для перетину лінії розмежування та відкрило нові КПВВ. Через це, формальні умови для перетину на різних пунктах пропуску змінювалися чи не щодня. Під час моніторингу, група виявила ряд значних порушень та недоліків у роботі контрольних пунктів, а також деякі помірковано позитивні зміни, у порівнянні з попередніми візитами.

Ключові задокументовані порушення:

- Встановлення застосунку "Дій вдома" залишається проблематичним для багатьох людей, що перетинають КПВВ. Зокрема, доступ до мобільного інтернету або Wi-Fi, необхідний для встановлення та використання додатку, був наявний не на всіх КПВВ.
- Невиправдано довге ухвалення рішень командуванням ООС щодо перетину людьми КПВВ залишається проблемою. Принаймні в одному задокументованому випадку, літня людина була вимушена марно витратити гроші на проїзд і чекати за несприятливих погодних умов на відкритому повітрі.
- Необґрунтовані відмови у наданні дозволу на перетин КПВВ з боку командування ООС.
- Спеціальні процедури в'їзду-виїзду посилили проблеми, що існують через погану інфраструктуру КПВВ: люди змушені годинами чекати просто неба без достатньої кількості місць для сидіння та інших зручностей.
- Відсутність адекватних санітарних умов, зокрема туалетів та водопостачання на деяких КПВВ, що становить особливу небезпеку в умовах пандемії.
- Неготовність деяких КПВВ до анонсованої роботи у звичайному режимі з 10 листопада 2020 з огляду на істотні інфраструктурні або адміністративні недоліки.

Рекомендації

З огляду на загальновизнану потребу багатьох людей перетинати КПВВ, особливо літніх людей, які проживають в ОРДЛО та відвідують підконтрольні уряду райони щоб отримати пенсії та задовольнити інші особисті потреби, Freedom House, Truth Hounds і ВостокSOS підготували такі рекомендації:

УРЯДУ, РЕГІОНАЛЬНІЙ І МІСЦЕВІЙ ВЛАДІ:

- Забезпечити всі КПВВ водопостачанням, включно з доступом до питної води, інтернет-доступом через Wi-Fi, навісами над пішохідними частинами, місцями для сидіння в зонах очікування та туалетами.
- Створити для людей, що очікують на перетин через лінію розмежування модульні комплекси із системою обігріву в зимовий період та системою кондиціонування в літній період.
- Співпрацювати з міжнародними організаціями для поліпшення і відновлення інфраструктури, та користуватися ресурсами, які Світовий банк та інші партнери виділили на розвиток інфраструктури у зоні конфлікту.

УРЯДУ ТА КОМАНДУВАННЮ ООС:

- Привести в належний стан наявні укриття, а в разі потреби – облаштувати додаткові споруди захисту для мирних жителів і співробітників всіх служб, присутніх на КПВВ.
- Максимально пришвидшити процес розгляду запитів на перетин КПВВ, якщо повернеться вимога про наявність гуманітарних підстав для перетину лінії розмежування. Можливий вихід – доручити ухвалення такого рішення в умовах карантинних обмежень безпосередньо представникам координаційної групи, які чергують на КПВВ.
- Упевнитись, що співробітники правоохоронних органів, які несуть службу на КПВВ “Новотроїцьке”, не перешкоджають доступу людей до модульних туалетів і намету для обігріву.
- Не допускати ситуацій, в яких мирні мешканці застрягають у “сірій зоні”, якщо представники підконтрольних уряду КПВВ мають підстави вважати, що ці люди отримають відмову чи з інших причин не зможуть потрапити в непідконтрольні уряду райони (наприклад, якщо людина перетинає лінію розмежування незадовго до чи після закриття КПВВ з боку ОРДЛО).

Додаток

Детальний опис спостережень у рамках моніторингових візитів до чотирьох КПВВ, які працювали з березня 2020 року

	СТАНИЦЯ ЛУГАНСЬКА	ЩАСТЯ	ЗОЛОТЕ	НОВОТРОЇЦЬКЕ
Використання застосунку "Дій Вдома"	Суперечлива інформація від представників ДПСУ про порядок вирішення проблемних ситуацій з неможливістю встановлення програми "Дій Вдома" через технічні причини	Люди, що не мають технічної можливості встановити застосунок "Дій вдома", йдуть на обов'язкову 14-денну обсервацію в урядовій установі.	Людей, що не мають технічної можливості встановити програму "Дій Вдома", відправляють назад у непідконтрольні уряду райони. На КПВВ відсутній Wi-Fi доступ до інтернету.	Абоненти "Київстар" не могли отримати SMS з номером для автентифікації у застосунку через відсутність стільникового покриття.
Належні туалетні приміщення	На час візиту туалети були відчинені, але знаходились в неналежному стані	На час візиту всі встановлені сучасні туалети були зачинені	Відсутні сучасні туалети та водопостачання	На час візиту всі встановлені сучасні туалети були зачинені
Доступ до захисту від стихії та споруд відпочинку / очікування	Відсутні криті модулі / зони для проходження паспортного контролю й очікування	Доступ забезпечений	Відсутні криті модулі / зони для проходження паспортного контролю й очікування	В зонах очікування відсутні місця для сидіння
Доступ до медичної та іншої допомоги	Доступ забезпечений	Доступ забезпечений	На КПВВ відсутній медичний персонал та техніка	Обмежений доступ до намету ДСНСУ для отримання мед. допомоги та відпочинку
Швидкий процес в'їзду-виїзду	Невиправдано довге прийняття рішення командуванням ООС щодо перетину КПВВ. Необґрунтовані відмови у наданні дозволу на перетин КПВВ	Людей, які намагались потрапити у непідконтрольні уряду райони, не пропустили представники т.зв. "ЛНР"	Людей, які намагались потрапити у непідконтрольні уряду райони, не пропустили представники т.зв. "ЛНР"	Під час візиту зафіксували затримку автобуса, який має перевозити людей між контрольними пунктами

ДОДАТКОВІ СПОСТЕРЕЖЕННЯ

На додаток до інформації вище, монітори зробили викладені нижче спостереження під час своїх візитів на КПВВ і спілкування з цивільними та іншими особами.

КПВВ «Станиця Луганська» – моніторинговий візит 9 листопада

Деякі люди, що прямували в бік непідконтрольних уряду районів, повідомляли, що у відповідь на електронні запити на дозвіл для перетину КПВВ з гуманітарних підстав, отримували від командування ООС "відписку" з рекомендацію залишитися вдома через пандемію. З початку пандемії правозахисні організації неодноразово отримували подібні скарги та звертали увагу уряду на цю проблему.

- Наразі КПВВ "Станиця Луганська" – один з найкраще обладнаних пунктів. Істотних зауважень до його інфраструктури у моніторингової групи не виникало. За інформацією співробітників ДПСУ, в дні пропуску (понеділок і п'ятниця) КПВВ в середньому перетинають 150-200 осіб.
- Представники т.зв. "ЛНР" не пропустили людину в бік підконтрольних уряду районів, повідомивши що пропускають лише один раз на місяць.
- Двоє людей, які перейшли на КПВВ з непідконтрольних уряду районів, щоб поховати свого померлого родича, близько трьох годин очікували дозвіл від командування ООС.

ДОСВІД ПЕРЕТИНУ КПВВ "СТАНИЦЯ ЛУГАНСЬКА"

Літній чоловік, який надав співробітникам ДПСУ необхідні медичні документи, прочекав п'ять годин, але так і не зміг перетнути лінію розмежування і потрапити у підконтрольні уряду райони (до м. Сєвєродонецьк). Чоловік не встиг вчасно отримати дозвіл, необхідний для перетину КПП т.зв. "ЛНР", який працює до 18:00, і був змушений повернутись, щоб не залишитись ночувати просто неба у "сірій зоні". Інший чоловік, який мав підстави гуманітарного характеру, так само не отримав дозвіл після приблизно п'яти годин очікування і був змушений повернутись в непідконтрольні уряду райони. Обидва чоловіки чекали під степовим вітром при температурі +7 С, зрештою так і не отримавши дозвіл.

КПВВ «Золоте» – моніторинговий візит 10 листопада

- Зі слів службовців, на момент моніторингу бліндаж, призначений для укриття цивільного населення на території КПВВ, ще не був уведений в експлуатацію.
- Жодна з організацій, які надають гуманітарну допомогу, не надавала юридичних послуг або іншої допомоги біля КПВВ.

КПВВ «Щастя» – моніторинговий візит 10 листопада

- На КПВВ "Щастя" під час візиту ще тривали будівельні роботи. Прикордонники поскаржилися, що в модулях для їхньої роботи є щілини, які роблять температуру всередині некомфортною для роботи.
- На публічних дошках оголошень відсутні тексти правил перетину лінії розмежування, а також інформація про телефони гарячих ліній, куди люди безкоштовно могли б звернутися з питаннями в разі виникнення проблем із пропуском або зі скаргою на неправомірні дії правоохоронців. Представники ДПСУ запевнили, що найближчим часом ця інформація буде доступна для людей, які перетинають лінію розмежування.

Центр надання адміністративних послуг біля КВПП «Щастя»

- В день моніторингу представники окупаційної адміністрації без пояснення причин не пропустили на територію так званої “ЛНР” 10 людей з підконтрольних уряду районів. Люди були змушені повернутися. Попри те, що потрапити на окуповані території їм не вдалося, ці люди все одно повинні були відбути 14-денну самоізоляцію або обсервацію в підконтрольних уряду районах.
- Неподалік від КПВВ знаходиться пункт, де можна здати ПРЛ-тест на коронавірус та отримати результат впродовж 24 годин, проте інформація про графік роботи пункту відсутня.

КПВВ «Новотроїцьке» – моніторинговий візит 13 листопада

- З боку підконтрольних уряду районів, не забезпечені гідні умови для очікування автобуса, який перевозить людей до КПП т.зв. “ДНР”. Зона очікування автобуса не забезпечена місцями для сидіння та місцями обігріву, що є проблематичним, враховуючи погодні умови та час очікування автобуса (30-50 хв).
- Єдиний намет ДСНСУ, в якому люди можуть зігрітися та отримати медичну допомогу, знаходиться з іншої сторони КПВВ, отже приймає в основному лише тих, хто перетинає лінію розмежування з непідконтрольних у підконтрольні уряду райони.
- Безперешкодний доступ до нових туалетів мають лише співробітники правоохоронних органів. Для інших людей поруч із модульними туалетами влаштовані три дерев’яні туалетні будки з антисанітарними умовами: в одній відсутні двері, в іншій дірявий дах. Співробітники ДПСУ сказали моніторам, що питання туалетів не в їхніх компетенціях. На запитання, чому модульні туалети потрібно зачиняти, прикордонники однозначної відповіді теж не надали. 16 листопада проблему доступу до одного з модулів із туалетами вдалось вирішити внаслідок звернення моніторів до командування ДПСУ. Водночас залишився зачиненим модуль для людей з інвалідністю. За словами прикордонників, начальник зміни відкриє цей модуль, якщо людина з інвалідністю попросить скористатися туалетом.
- З моменту попереднього візиту моніторів БФ “Восток СОС” у червні, на КПВВ також відбулися позитивні зміни: тут забезпечили Wi-Fi-доступ до інтернету для завантаження застосунку “Дій вдома”, а біля КПВВ розпочали спорудження Центру надання адміністративних послуг.

Бліндаж, призначений для укриття цивільного населення на території КПВВ «Новотроїцьке»

КПВВ «Гнутове», «Майорське», та «Мар'їнка»

Пропуск через КПВВ Гнутове, Майорське, Мар'їнка у Донецькій області не відбувається з середини березня 2020 року через заборону окупаційної влади перетинати лінію розмежування у цих пунктах. Виняток становить КПВВ "Мар'їнка". За словами прикордонника, який ніс службу на КПВВ, за останній місяць з "підстав гуманітарного характеру" його перетнули близько 100 людей. За оцінкою моніторингової групи, КПВВ готові пропускати людей і забезпечені для цього відповідною інфраструктурою.

Дотримання прав людини на Сході України під час пандемії коронавірусу

Результати моніторингу КПВВ
9-13
листопада

Ця ініціатива стала можливою завдяки щедрій підтримці американського народу через Агентство США з міжнародного розвитку (USAID). Вміст цього звіту є виключною відповідальністю PROGRESS і не обов'язково відображає погляди USAID або уряду Сполучених Штатів.

USAID
ВІД АМЕРИКАНСЬКОГО НАРОДУ

Freedom House

Восток SOS

PROgress
PROTECTING GLOBAL RIGHTS

TRUTH HOUNDS